

حاشیه‌های «آتش سوزی سامرا»

محمد الیاسی

در سال ۱۱۰۶ قمری در حادثه‌ای که منجر به آتش سوزی در آستان عسکریین علیه السلام در سامرا شد، حاشیه‌هایی در جامعه وقت روی داد که شعاع این شعله، دامن اعتقادات و باورها را نیز در خطر اشتعال قرار داد. در این فضا، واکنش علامه مجلسی، زیبا و ستودنی است. او در یک موضع رسمی، ضمن تشریح این واقعه، به پاسخگویی شبهه موجود در جامعه می‌پردازد. متن ذیل برگردان فارسی مطلب مندرج در کتاب بحار الأنوار^۱ با عنوان «دفع شبهه» است:

«پیش آمد بسیار بزرگ و مصیبتی وحشت‌زنا، در سال ۱۱۰۶ هجری در روضه منوره سامرا اتفاق افتاد و علت آن این بود که رومی‌ها و گروهی از اعراب بی‌اهمیت، سامرا را در اختیار داشتند و کمتر اعتنا به روضه مقدس می‌گذاشتند و سادات و بزرگان به واسطه ستم‌گری، از سامرا کوچ کرده

بودند؛ از جمله بی‌اعتنایی ایشان آن بود: یک شب چراغی را در محل نامناسب قرار داده بودند، داخل روضه مطهر، از فتیله آتش به فرش اثر گذاشت، کم به چوب‌ها و بالأخره آتش‌سوزی ادامه یافت. هیچ کس نبود که خاموش کند. فرش‌ها و ضریح و چوب‌ها و درهای حرم تمام سوخت. این آتش‌سوزی موجب سستی عقیده بعضی از شیعیان ضعیف الاعتقاد گردید و مستمسکی برای دشمنان ائمه و مخالفین شد.

با آن‌که این‌ها نمی‌دانستند چنین پیش آمدهایی موجب زیان به مقام ائمه گرام نخواهد شد و از جلال و عظمت ایشان نمی‌کاهد. این وقایع خشم پروردگار است بر مردم و ضرورتی ندارد که پیوسته معجزه‌ای بکنند؛ زیرا اعجاز تابع مصالح کلی و اسرار بسیار ریز و مهمی است که ما نمی‌توانیم پی به موقعیت و یا عدم موقعیت بروز و ظهور معجزه ببریم. این خود نوعی امتحان و آزمایش برای مردم است.

چنین پیش‌آمدی در حرم پیامبر ﷺ در مدینه نیز اتفاق افتاد؛ شیخ فاضل و دانشمند بزرگ، یحیی بن سعید، در کتاب خود به نام «جامع الشرائع» می‌نویسد: در همین سال؛ یعنی ۶۵۴ هجری، در ماه رمضان، منبر پیامبر و سقف‌های مسجد آتش گرفت. بعد منبری دیگر ساختند.

صاحب «عیون التواریخ» که از دانشمندان اهل سنت است، می‌نویسد:

در سال ۶۵۴، شب جمعه، در ماه رمضان آتش‌سوزی در مسجد پیامبر ﷺ در مدینه اتفاق افتاد. ابتدای آتش از زاویه شمال غربی بود. یکی از خدمتکاران وارد خزانه شد و در دستش شمعدانی بود، آن را به محلی آویزان کرد، با سرعت آتش به سقف رسید و پیوسته پیش می‌رفت، با این‌که مردم بسیار کوشش در اطفای حریق کردند. تمام سقف‌های مسجد سوخت و بعضی از پایه‌ها خراب شد و گچ‌های دیوار ریخت. هنوز مردم به خواب نرفته بودند. سقف حجره پیامبر نیز سوخت و هرچه باقی‌مانده بود روی زمین ریخت و همان‌طور ماند، فردا صبح که جمعه بود، مردم محل نماز را تغییر دادند.

قرامطه نیز کعبه را ویران کردند و حجر الأسود را از آنجا برداشته، در مسجد کوفه نصب کردند.

در تمام این وقایع معجزه‌های ظهور و بروز نکرد و فوری با قدرت غیر عادی پیش‌گیری نشد، ولی معمولاً در چنین وقایعی، آثار خشم خدا بر مخالفین در این نواحی با فاصلهٔ مختصری آشکار گردید؛ چنانچه در همین آتش‌سوزی خشم خدا بر این گروه آشکارا دیده شد... .

وقتی جریان آتش‌سوزی سامرا به سلطان حسین صفوی رسید، دستور داد خرابی‌ها را به خرج آن دولت، بسیار عالی ترمیم کنند و چهار صندوق مجلل بسازند و ضریحی مشبک چون آسمان که زیبا و درخشان است، ساختند.»

* * *

ملا محمد باقر مجلسی یکی طلایه داران فرهنگ و اندیشهٔ شیعی در عصر طلایی صفوی است. آثار اجتماعی و فرهنگی بسیار علامه، او را به عنوان عالمی برجسته، نو آور و مبتکر، زبانزد همگان ساخته بود. از این روی، وی به سال ۱۰۹۸ هجری از سوی شاه سلیمان به شیخ الاسلامی اصفهان برگزیده شد. وی این منصب را تا مرگ شاه سلیمان در اواخر سال ۱۱۰۵ بر عهده داشت. او، هم به «اصلاح اصحاب دولت» می‌اندیشید و هم به «انس بیش‌تر مردم با آیین تشیع».

مجلسی آثار بسیاری را به عربی و همچنین فارسی روان نوشت و برخی از آثار کهن را به فارسی ترجمه کرد. همچنین در رواج فرهنگ پرسشگری نیز سهم داشت و کتاب‌های کوچک و بزرگی به نام پرسش و پاسخ نگاشت. مجموعه تلاش او در جهت آشنایی مردم با اسلام و ترویج مذهب بود؛ حرکتی که بر اعتقادات عامهٔ مردم افزود و شناخت دینی آنان را عمق بخشید. مجلسی در سنه ۱۱۱۱ قمری در سلطنت سلطان حسین صفوی وفات کرد.

پی‌نوشت:

۱. بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۳۳۷.

